

<http://dx.doi.org/10.16926/rpu.2017.19.20>

Wiktor OLIJNIK

Неперервне оновлення знань науково – педагогічних кадрів вишів – нагальна проблема реформування національної вищої школи країни

Ключові слова: післядипломна освіта, науково-педагогічні кадри, розвиток, спеціальність, рейтинг.
Key words: postgraduate education, scientific and pedagogical staff, development, specialty, rating.
Słowa kluczowe: oświata podyplomowa, personel naukowy i pedagogiczny, rozwój, specjalność, ranking.

Високотехнологічне суспільство та орієнтація на інновації в його розвитку зумовлюють необхідність неперервного професійного розвитку науково – педагогічних кадрів вузів.

На важливості чіткої політики з фахового удосконалення викладачів наголошувалося в рекомендаціях щодо утвердження статусу педагогічних кадрів вищих навчальних закладів Генеральної конференції ЮНЕСКО ще в листопаді 1997 р. Насамперед це надання належної уваги науковим дослідженням, оновленню та вдосконаленню педагогічних навичок викладачів на основі програм підвищення кваліфікації, які стимулюють постійне впровадження інноваційних елементів в освітню практику ВНЗ¹.

Флагманом кардинальних змін освіти нової епохи, який не просто йде в ногу з часом, а й випереджає його, має стати система післядипломної освіти нової формації. В цьому зв'язку новітній її розвиток спонукає до звернення та переосмислення досвіду попередніх років.

¹ *Рекомендація ЮНЕСКО/МОТ о положенні учителів 1966 г. и Рекомендація ЮНЕСКО о статусе преподавательских кадров высших учебных заведений 1997 г.: руководство для пользователей.* Международная организация труда и Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры, 2008 г. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0016/001604/160495r.pdf>

Історичний аспект

Як свідчить ретроспективний аналіз літературних та інших джерел, проблема ПО науково-педагогічних кадрів вищої школи в Україні своїми коренями сягає кінця XVIII ст. – початку XIX ст. із запровадження перепідготовки та наукового стажування.

У період з кінця XVIII ст. до початку XX ст. перепідготовка науково-педагогічних кадрів здійснювалася в провідних закладах вищої освіти Росії та зарубіжжя. Зокрема: учительській семінарії при Московському університеті (1779–1784 рр.); педагогічних інститутах при Дерптському (нині Тартуський університет, Естонія), Московському, Казанському університетах (1804–1859 рр.); Петербурзькій педагогічній академії (1908–1917 рр.); Московському педагогічному інституті ім. П. Г. Шеллапутіна (1911–1917 рр.). На території України таке навчання відбувалося в педагогічних інститутах при Київському та Харківському університетах (1804–1859 рр.). За кордоном перепідготовку даних працівників забезпечували семінари при Лейпцігському та Берлінському університетах (1873–1895 рр.)².

Наукове стажування науково-педагогічних кадрів практикувалося цього періоду виключно в зарубіжних закладах і установах з тривалістю 1–2 роки.

Починаючи з кінця 40-х років XX ст. набуває значення підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів. У цей час створюються інститути підвищення кваліфікації викладачів марксизму-ленінізму при Київському, Московському та Ленінградському університетах, які в 1955 р. реорганізуються в інститути підвищення кваліфікації викладачів суспільних дисциплін. Подальша розбудова системи підвищення кваліфікації даних працівників відбувається наприкінці 60-х років, коли при провідних закладах вищої освіти країни відповідно до Постанови Ради Міністрів СРСР № 729 від 03.09.1966 р. створюються факультети підвищення кваліфікації викладачів. До їх функцій крім підвищення професійної кваліфікації даної категорії працівників, належить організація семінарів-нарад завідувачів кафедр і наукового стажування викладачів³.

Перехід до ринкових відносин, формування концепції неперервної освіти та актуалізація кризи компетентності наприкінці 80-х років обумовили необхідність відродження перепідготовки викладачів вищих навчальних закладів, насамперед пов'язаних з виробничою сферою економіки. У 1990 р. Держосвітою СРСР рекомендується закладам вищої освіти організувати перепідготовку керівного та професорсько-викладацького складу з проблем

² Г.У. Матушанский Система непрерывного профессионального образования преподавателя высшей школы: автореф. дис. на соискание учен. степ. д-ра пед. наук: 13.00.08 „Теория и методика профессионального образования». Калуга, 2003.

³ Г.У. Матушанский Поддержка и/или «повышение квалификации»? // Высшее образование в России № 5, 2002. С. 103–106.

методів господарювання, ціноутворення, оподаткування, фінансування, кредитування, правового регулювання, маркетингу, банківської справи, психології управлінської діяльності⁴.

А отже, на час набуття державного суверенітету Україною (1991 р.), система післядипломної освіти науково-педагогічних кадрів вищої школи ще перебувала на етапі становлення.

Якою нині є система післядипломної освіти науково-педагогічних кадрів в Україні?

Перш за все дозволимо нагадати, що **післядипломна освіта** – це система навчання та розвитку фахівців з метою вдосконалення їхньої кваліфікації відповідно до вимог часу, світових стандартів, особистісних і виробничих потреб, наукового й загальнокультурного рівня, розвитку творчого та духовного потенціалу⁵. Важливим її компонентом є неперервне вдосконалення професійних знань, умінь та навичок педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів освіти шляхом підвищення кваліфікації, перепідготовки, спеціалізації й стажування на основі новітніх технологій, досягнень науки та виробництва⁶.

Система післядипломної освіти є багатоелементною та розглядається як упорядкована сукупність взаємопов'язаних навчальних закладів, органів управління, методичних підрозділів, які реалізують завдання неперервного професійного зростання викладацьких кадрів. Вона у своєму складі містить підсистеми, які опікуються розвитком фахівців та управлінських кадрів різних галузей промислового, освітянського, аграрного, медичного, управлінського та інших сфер державного комплексу.

Закономірно, що неперервна ПО науково-педагогічних кадрів як складне системне утворення передбачає цілісність взаємопов'язаних складових елементів (підсистем) та особливу її єдність із соціальним середовищем, що має відкритий характер і виявляється у змінах як середовища, так і системи.

Попри активізацію наукових досліджень з педагогіки вищої школи, низка питань щодо системи професійного вдосконалення та розвитку викладачів вищих навчальних закладів залишається не розробленою.

Як свідчить аналіз інформаційних і наукових літературних джерел, на відміну від цілеспрямованого підвищення кваліфікації керівних кадрів вищих навчальних закладів усіх рівнів і профілів, яке забезпечує Університет

⁴ Г. У. Матушанский Система непрерывного профессионального образования преподавателя высшей школы: автореф. дис. на соискание учен. степ. д-ра пед. наук: 13.00.08 „Теория и методика профессионального образования». Калуга, 2003.

⁵ Н. Г. Протасова Гуманізація післядипломної освіти педагогів. Київ, 1998.

⁶ *Енциклопедія освіти* / Акад.пед.наук України; гол.ред. В. Г. Кремень. Київ, 2008.

менеджменту освіти НАПН України, відповідної системи щодо науково-педагогічних працівників у державі не створено. Професійне вдосконалення дана категорія працівників здійснює відповідно до законодавчо встановленої норми в окремих галузевих і класичних вищих навчальних закладах. При цьому лише поодинокі галузеві заклади таких міністерств, як Міністерство освіти і науки, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство аграрної політики та продовольства, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство внутрішніх справ, мають змогу у спеціалізованих структурних підрозділах – факультетах та інститутах післядипломної освіти підвищувати кваліфікацію науково-педагогічних кадрів. А саме:

- педагогічного профілю – Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, Луганський національний університет ім. Т. Шевченка, Національний університет фізичного виховання і спорту України;
- медичного профілю – Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця, Національна медична академія післядипломної освіти ім. П. Л. Шупика, Національний фармацевтичний університет;
- аграрного профілю – Національний університет біоресурсів і природокористування України, Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. П. Василенка, Харківська державна зооветеринарна академія, Житомирський національний агротехнологічний університет;
- економічного профілю – Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Харківський національний економічний університет;
- юридичного профілю – Національний університет „Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»;
- транспорту та транспортних систем – Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського „Харківський авіаційний інститут»;
- торгівлі – Харківський державний університет харчування та торгівлі;
- металургії – Національна металургійна академія України;
- системи державної служби – Національна академія державного управління при Президентові України;
- системи МВС – Національна академія внутрішніх справ.

Щодо останньої, то вона характеризується „закритістю» в організації навчального процесу науково-педагогічних працівників⁷.

У той же час незначна кількість вищих навчальних закладів практикує підвищення кваліфікації власних науково-педагогічних працівників, зокре-

⁷ К.Л. Бугайчук *Проблеми підвищення кваліфікації викладачів вищих навчальних закладів системи МВС в галузі дистанційного навчання*. URL: http://bugaychuk.blogspot.de/2011/11/blog-post_18.html/

ма Університет менеджменту освіти НАПН України, Київський університет ім. Грінченка, Київський національний університет технологій та дизайну, Національний технічний університет України „Київський політехнічний інститут», Житомирський національний агротехнологічний університет, Харківська державна академія культури.

Серед класичних вищих навчальних закладів функцією підвищення кваліфікації зазначеної категорії працівників наділені інститути та центри післядипломної освіти Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара, Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна та ін.

Слід відмітити, що в практиці професійного вдосконалення науково-педагогічних працівників стажування на вітчизняних підприємствах, в організаціях, наукових установах і лабораторіях, навчальних закладах не є поширеним і запроваджується окремими вищими навчальними закладами, зокрема Харківським національним університетом ім. В. Н. Каразіна.

Додаткова післядипломна освіта за спеціальністю „Педагогіка вищої школи» освітньо-кваліфікаційного рівня „магістр» не є обов’язковою для викладання у вітчизняній вищій школі та запроваджується окремими закладами.

В той же час, унаслідок розпорошеності вищих навчальних закладів за галузевими міністерствами сьогодні існує низка проблем в організації післядипломної освіти науково-педагогічних працівників вищої школи. Головними з них є:

- слабка взаємодія вищих навчальних закладів системи МОН України з аналогічними закладами інших галузевих міністерств, що, в свою чергу, не дозволяє оперативно відслідковувати тенденції розвитку новітніх технологій, форм і методів викладання;
- недостатнє забезпечення у змісті освіти різноманітних областей професійної діяльності викладачів – педагогічної, предметної, наукової.

Якщо впродовж 1991–2012 рр. ПО професорсько-викладацьких кадрів вищої школи здійснювалася шляхом проходження стажування на провідних кафедрах ВНЗ, то з прийняттям Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів (наказ МОНмолодьспорту України від 24.01.2013 р. № 48), в якому закладені основні положення щодо неперервного удосконалення знань педагогів вишів, мав розпочатися новий етап у розвитку даної системи. Важливим є те, що у вище названому Положенні визначена періодичність (1 раз на 5 років), види (коротко- та довгострокові курси підвищення кваліфікації, стажування), форми (денна, вечірня, заочна та дистанційна), зміст та обсяг навчання (у годинах і кредитах – відповідно до національної та Європейської кредитно-трансферної системи). Зазначається на особливостях змісту освітніх програм відповідно до видів навчання, необхідності врахування галузевої специфіки та наукового спрямування науково-педагогічних працівників. Якщо програми довгострокового підвищення кваліфікації мають включа-

ти поглиблену теоретико-практичну підготовку даної категорії працівників з оновлення та набуття нових компетентностей, необхідних для якісного здійснення професійної діяльності у сучасних умовах, то короткострокового – комплексне вивчення сучасних та актуальних наукових проблем галузі освіти, науки, педагогіки, відповідних нормативно-правових актів, вітчизняного та зарубіжного досвіду, підвищення рівня професійної культури тощо. Особлива роль відведена стажуванню, яким передбачається практичне опанування та вдосконалення компетентностей, набутих працівниками у результаті теоретичної підготовки, у межах певної спеціальності⁸. Натомість стажування за рубежом відповідно до Положення про навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном (постанова Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 року № 411) надає змогу у підвищенні теоретичного рівня, проведенні авторських (фундаментальних та/або прикладних) досліджень, забезпеченні інформаційного обміну та поширенні наукових контактів⁹. Попри перспективність зазначеного, дані Положення так і не було запроваджене в практику діяльності вищої школи і, як результат проблема професійного розвитку науково-педагогічних кадрів залишається невирішеною, крім того практика зарубіжного стажування науково-педагогічних працівників вищої школи впродовж 2011–2013 рр. демонструє широту пріоритетних напрямів освіти і науки – від природничих наук, інформатики й обчислювальної техніки, розробки корисних копалин до міжнародних відносин (усього 13–15 напрямів)^{10, 11, 12}, проте не включає медичних, педагогічних

⁸ *Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 24.01.2013 р. № 48 „Про затвердження Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів»*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0488-13/>

⁹ *Постанова Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 року № 411 „Питання навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном»*. URL: <http://document.ua/pitannja-navchannja-studentiv-ta-stazhuvannja-aspirantiv-nau-doc53517.html/>

¹⁰ *Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 20 березня 2012 № 315 „Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів освіти і науки щодо навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном у 2012 році»*. URL: <http://images/files/0newssj/04/11/315.doc/>

¹¹ *Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 1 березня 2013 року № 306 „Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів освіти і науки щодо навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном у 2013 році»*. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0454-13/>

¹² *Рішення колегії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 01.03.2012 р. № 2/3-4 „Про організацію навчання та стажування студентів, аспірантів та науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах за кордоном»*. URL: <http://document.ua/pro-organizaciyu-navchannja-ta-stazhuvannja-studentiv-aspira-doc99829.html/>

і психологічних наук, андрагогіки, менеджменту освіти. Останні здебільшого пропонуються у межах освітніх і наукових програм за фінансової підтримки міжнародних організацій і фондів (Еразмус Мундус (програми мобільності) Європейської Комісії; програма академічних обмінів ім. Фуллбрайта в Україні, США; програми Фонду Арістотеля Онассіса, Греція; Фонду Олександра фон Гумбольдта, ФРН та ін.), а також у межах міжнародного співробітництва конкретного вищого навчального закладу.

Важливою проблемою сьогодення є те, що для повноцінного практичного запровадження Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів відповідних нормативно-правових (регулятивних) і організаційних актів не створено. Насамперед це стосується системи післядипломної освіти зазначеної категорії працівників, а саме: визначення провідних вищих навчальних закладів, базових підприємств та організацій як майданчиків для стажування, розроблення відповідних механізмів і нормативно-правових актів.

Потребує також удосконалення процедур атестації науково-педагогічних працівників вищої школи та створення системи стимулювання їхнього професійного розвитку. Нині атестація професорсько-викладацьких кадрів вищої школи урегульована лише в аспекті наукової складової їх професійної діяльності та передбачає присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань (постанови Кабінету Міністрів України „Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» від 24.07.2013 р. № 567 і „Про затвердження Порядку присвоєння вченого звання професора і доцента» від 27.12.2008 р. № 1149).

Як ми вбачаємо розбудову системи післядипломної освіти науково-педагогічних кадрів вищої школи в Україні?

Насамперед ми виходимо з того, що післядипломна педагогічна освіта має охоплювати всі професійні сфери діяльності науково-педагогічних працівників: педагогічну, наукову та предметну, фахову.

У педагогічній сфері необхідно забезпечувати оновлення, розширення та опанування нових знань, умінь і компетентностей даних працівників щодо сучасних тенденцій, підходів, технологій, форм і методів підготовки фахівців у ВНЗ, у т.ч. й зарубіжних.

Щодо наукової сфери, то постдипломне навчання має спрямовуватися на вивчення новітніх наукових досягнень і розробок за напрямом, пов'язаним з предметною, фаховою діяльністю працівника; залучення до наукових досліджень і наукових шкіл відповідного напрямку; вдосконалення дослідницьких навичок на основі новітніх наукових методів, технологій та обладнання; формування готовності до створення авторських наукових шкіл тощо.

Як свідчить світова практика в галузі вищої освіти, саме дана сфера діяльності науково-педагогічних працівників є провідною. Це обумовлено тим, що наукова діяльність безпосередньо пов'язана з дисциплінами (у т.ч. й спеціальними), викладання яких здійснюють науково-педагогічні працівники, а її результати не лише втілюються в навчальний процес, забезпечуючи його вдосконалення та формування у майбутніх фахівців професійних компетентностей, а й поширюються на певну галузь виробництва. Сучасний випускник вищої школи незалежно від профілю й спеціальності має мати сформовану дослідницьку компетентність, яка дасть йому змогу створювати новітню продукцію як у межах професії, так і в цілому в житті. Відтак постійне вдосконалення та набуття досвіду виховання майбутнього фахівця – дослідника стає одним з важливих завдань ПО у даній площині.

Відповідно до предметної, фахової сфери діяльності науково-педагогічних працівників післядипломної освіти має забезпечити опанування інновацій у відповідній галузі виробництва та, безперечно, здійснюватися в умовах виробництва.

З огляду на вищезазначене, система післядипломної освіти науково-педагогічних кадрів у своїй структурі має відображати всі три сфери діяльності: головні (провідні за статусом) вищі навчальні заклади, наукові установи (лабораторії) та високотехнологічні підприємства (фірми).

У цьому зв'язку важливим є визначення у нормативному порядку поняття „головний (провідний) вищий навчальний заклад» і відповідного механізму його практичного застосування.

Звернення до словникових джерел дає змогу встановити, що термін „провідний» має кілька значень. Словник української мови тлумачить даний термін так: „1. Який указує дорогу, визначає напрямок руху кого-, чого-небудь. 2. Найважливіший, головний, основний»¹³. У фразеологічному словнику „провідний» розглядається як „посідати / посісти чільне місце в чомусь. Бути досить важливим, передовим серед чогось і т. ін.; мати велике значення»¹⁴.

Відповідно, головний (провідний) вищий навчальний заклад – це заклад, який посідає передові позиції (найвищі досягнення) у вирішенні сучасних завдань щодо конкурентоспроможності підготовки спеціалістів.

Нині у світовій і вітчизняній практиці використовуються системи рейтингового оцінювання діяльності вищих навчальних закладів, результати яких є виразниками рівня престижності та вагомості даних закладів у суспільстві.

Постає питання: чи можуть діючі рейтинги слугувати основою визначення головних (провідних) ВНЗ у сфері підвищення кваліфікації науко-

¹³ Словник української мови: в 11 т. – Т. 8. – 1977. – С. 133.

¹⁴ *Словopedia*. Фразеологічний словник української мови. URL: <http://slovopedia.org.ua/49/53407/360638.html>

во-педагогічних працівників? У пошуку відповіді звернемося до аналізу основних з них.

Найавторитетнішим міжнародним рейтингом є „Академічний рейтинг університетів світу» (Шанхайський рейтинг, ARWU), оскільки останній зорієнтований на найвагоміші якісні результати насамперед дослідницької діяльності в сфері науки та технологій. Серед них: загальна кількість випускників – лауреатів Нобелівської або інших престижних премій; загальна кількість викладачів, які отримали Нобелівські премії у галузі фізики, хімії, медицини або економіки, або Філдсовську премію з математики; цитованість наукових робіт викладачів згідно переліку з 21 основної наукової дисципліни за версією ISI Highly Cited тощо. Водночас методологія цієї системи оцінювання базується на легкодоступних інформаційних джерелах даних.

В інших міжнародних системах рейтингового оцінювання науково-дослідна робота також посідає пріоритетне місце (за вагомістю – 60 % і більше). Проте, на відміну від ARWU їхньою методологією передбачено урахування думки певних цільових категорій користувачів, зокрема: роботодавців, експертів і вчених (THE-QS; QS), викладачів (The Times) тощо. У той же час особливістю системи THE-QS є поглиблене вивчення якості наукових досліджень за п'ятьма основними спеціальностями: мистецтво та гуманітарні дисципліни, інженерні дисципліни, біологічні й медичні науки, природничі науки, соціальні науки. Також вирізняє THE-QS з-поміж інших систем багатоваріантне подання результатів рейтингу, а саме: загальний (200 кращих університетів світу), регіональний (кращі університети Британії, Ірландії, Європи), рейтинг за спеціальностями та за кожним із критеріїв оцінки.

Заслуговує на увагу рейтингова оцінка The Times, яка охоплює фінансово-економічний аспект діяльності закладу. У цьому зв'язку деякі критерії містять показники доходу вищого навчального закладу, зокрема від наукової діяльності у співвідношенні до його загального доходу (критерій „дослідження»). Крім того виділений як окремий критерій „дохід від інноваційних розробок», який є свідченням здатності вищого навчального закладу залучати позабюджетні джерела фінансування, рівня зацікавленості виробництва та його готовності профінансувати дослідження.

Не менш важливим у рейтингових системах оцінювання є урахування загальних характеристик освітнього середовища та суб'єктів навчання вищого навчального закладу. Здебільшого дані характеристики представлені кількома показниками, що орієнтовані на суб'єктів навчання, а саме:

- частка іноземних студентів і викладачів (THE-QS; QS; The Times);
- співвідношення кількості студентів до кількості викладачів (THE-QS; QS; The Times). При цьому The Times враховує категорію студентів – „першокурсники», „докторанти»;
- співвідношення кількості докторантів до кількості бакалаврів (The Times);

- співвідношення іноземних викладачів до вітчизняних (The Times);
- співвідношення доходу вищого навчального закладу до кількості професорсько-викладацького складу (The Times).

Натомість у системі ARWU передбачена оцінка академічної роботи (сума балів за попередніми критеріями) по відношенню до кількості штатних викладачів.

На відміну від міжнародних у системах рейтингового оцінювання країн пострадянського простору акцент зміщується з наукової на освітню діяльність вищих навчальних закладів. Так, у рейтингу університетів країн СНГ, Грузії, Латвії, Литви та Естонії ваговий коефіцієнт критерію „оцінка науково-дослідницької діяльності вищого навчального закладу» дорівнює 0,3¹⁵. У російській системі рейтингового оцінювання „Експерт РА» вага фактора „рівень науково-дослідної активності» становить 0,2¹⁶. Приблизно такою ж (0,1980) є вага критерію „якість наукової та науково-технічної діяльності» національної системи рейтингового оцінювання вищих навчальних закладів (рейтинг Міністерства освіти і науки України)¹⁷.

Змістовий аспект рейтингової оцінки національної системи, відображений у критеріях / індикаторах, охоплює такі основні напрями, як „якість контингенту студентів», „якість науково-педагогічного потенціалу», „якість наукової та науково-технічної діяльності», „міжнародна активність», „ресурсне забезпечення». Подібні напрями передбачені змістовою складовою оцінки систем Генерального рейтингу вищих навчальних закладів Казахстану та „Експерт РА», проте є й додаткові. А саме:

- «результати навчання та кількість освітніх програм» (Генеральний рейтинг вищих навчальних закладів Казахстану);
- «інноваційна інфраструктура», „затребуваність серед абітурієнтів», „якість кар'єри випускників», „співробітництво з роботодавцями» («Експерт РА»). Важливо відмітити, що показниками інноваційної інфраструктури визнані кількість діючих при ВНЗ наукових центрів, НДІ та лабораторій, технопарків і бізнес-інкубаторів, оцінка представниками наукового та інноваційного співтовариства інфраструктури для наукових досліджень.

Водночас ці системи мають й інші відмінності. Якщо у системах „Експерт РА», Генерального рейтингу вищих навчальних закладів Казахстану рейтингова оцінка здійснюється на основі статистичних параметрів освітньої,

¹⁵ «Интерфакс» представляет рейтинг университетов стран СНГ, Грузии, Латвии, Литвы и Эстонии URL: <http://www.eurosvita.net/index.php/?category=1&id=2990>

¹⁶ Рейтинги университетов. Рейтинг вузов „Эксперт РА» URL: http://cnit.mpei.ac.ru/fpkp/ITE/03_04_00_01.htm

¹⁷ Національна система рейтингового оцінювання вищих навчальних закладів. – URL: <http://nadovsem.in.ua/statt/naczonalna-sistema-rejtingovogo-ocznyuvannya-vishhix-navchalnix-zakladv.html/>

науково-дослідної та міжнародної діяльності і якісних характеристик щодо думки ключових референтних груп (роботодавців, представників академічних і наукових кіл, студентів, випускників тощо), то в національній – на основі інформаційних баз даних, що надаються суб'єктами ранжування, а в іншій українській системі „Компас» – думки роботодавців, випускників, експертів і показників щодо співробітництва між роботодавцем та вищим навчальним закладом. Для останньої характерним є участь лише ВНЗ III – IV рівнів акредитації, які не є філіями або структурними підрозділами та здійснюють підготовку бакалаврів, спеціалістів або магістрів за п'ятьма визначеними напрямками спеціалізації (насамперед за денною формою навчання): бізнес/економічні спеціальності; правознавство; інженерні/технічні спеціальності; інформаційні технології (ІТ); архітектура/будівництво.¹⁸ Висвітлення результатів рейтингової оцінки кожної із зазначених систем здійснюється у формі, що відповідає специфічним цілям, цільовим аудиторіям і методології даної оцінки. Зокрема рейтинг російської системи „Експерт РА» подається за трьома складовими, які співвідносяться з факторами та за своєю сутністю відтворюють взаємозв'язок „освіта – наука – ринок праці»: якість освіти; рівень науково-дослідницької активності; рівень затребуваності випускників роботодавцями.

Генеральний рейтинг вищих навчальних закладів Казахстану зорієнтований на цільові аудиторії та надається за профілями закладів у вигляді інтегральної оцінки, оцінки результативності діяльності, оцінки експертів, роботодавців.

Національна система рейтингового оцінювання, як і казахська, висвітлює результати відповідно до профільного спрямування ВНЗ, проте поряд із інтегральним (глобальним) рейтингом уміщує рейтинг по кожному з напрямів діяльності (критеріям).

Здійснений аналіз дає підстави вважати, що результати національної системи рейтингового оцінювання не надають достатньої інформації для виокремлення закладів як головних (провідних) у сфері підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників. Зокрема це стосується врахування думки (оцінки) керівних кадрів ВНЗ (як роботодавців), академічної та наукової спільноти. У сфері підвищення кваліфікації мають значення не стільки загальні результати рейтингової оцінки ВНЗ, скільки ті, які характеризують конкретну спеціальність, а саме:

- кількість програм для підготовки та підвищення кваліфікації, а також спільних з зарубіжними партнерами; їх навчальне та науково-методичне забезпечення;
- кількість інноваційних розробок та іншої авторської продукції, яка впроваджується за даною спеціальністю;

¹⁸ *Рейтинг українських ВНЗ „Компас»*. Best Universities. Портал про вищу освіту в Україні. URL: <http://bestuniversities.com.ua/ua/pro-proekt-0/>

- наявність наукової школи (шкіл) з проблем у межах спеціальності;
- якість кадрів, які забезпечують програми підготовки та підвищення кваліфікації за спеціальністю: академіки, лауреати вітчизняних і міжнародних премій, винахідники, зарубіжні викладачі – професори та ін.;
- наявність відповідної кафедри, лабораторії;
- наявність інноваційної інфраструктури за даною спеціальністю: НДІ, технопарку, бізнес-інкубатора;
- спільні міжнародні структури: консорціуми, лабораторії, фірми тощо;
- співпраця з відповідними інноваційними підрозділами високотехнологічних підприємств, фірм;
- співпраця з НАН або галузевими академіями у вирішенні проблем у сфері відповідної спеціальності та ін.

Таким чином, в цілому ПО науково-педагогічних кадрів розпорошена за галузями; не вирізняється наступністю; перепідготовка, стажування та підвищення кваліфікації як основні види ПО не пов'язані між собою, а то й несуть (насамперед стажування) формальний характер; здебільшого відсутній зв'язок галузі соціально-економічного комплексу держави з системою підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів ВНЗ відповідного профілю; відсутня система внутрішньовишівської (корпоративної) підтримки та/або супроводу особистісно-професійного розвитку науково-педагогічних працівників тощо.

Окреслені вище проблеми неперервного оновлення знань науково – педагогічних кадрів – нагальна проблема реформування національної вищої школи країни.

Bibliografia

Рекомендація ЮНЕСКО/МОТ о положенни учителей 1966 г. и Рекомендация ЮНЕСКО о статусе преподавательских кадров высших учебных заведений 1997 г.: руководство для пользователей. Международная организация труда и Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры, 2008 г. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0016/001604/160495r.pdf>

Матушанский Г. У. Система непрерывного профессионального образования преподавателя высшей школы: автореф. дис. на соискание учен. степ. д-ра пед. наук: 13.00.08 „Теория и методика профессионального образования». Калуга, 2003.

Матушанский Г. У. Поддержка и/или «повышение квалификации»? // Высшее образование в России № 5, 2002. С. 103–106.

Матушанский Г. У. Система непрерывного профессионального образования преподавателя высшей школы: автореф. дис. на соискание учен. степ.

- д-ра пед. наук: 13.00.08 „Теория и методика профессионального образования». Калуга, 2003.
- Протасова Н. Г.* Гуманізація післядипломної освіти педагогів. Київ, 1998.
- Енциклопедія освіти /* Акад.пед.наук України; гол.ред. В. Г. Кремень. Київ, 2008.
- Бугайчук К. Л.* Проблеми підвищення кваліфікації викладачів вищих навчальних закладів системи МВС в галузі дистанційного навчання. URL: http://bugaychuk.blogspot.de/2011/11/blog-post_18.html/
- Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 24.01.2013 р. № 48 „Про затвердження Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0488-13/>
- Постанова Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 року № 411 „Питання навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном». URL: <http://document.ua/pitannja-navchannja-studentiv-ta-stazhuvannja-aspirantiv-nau-doc53517.html/>
- Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 20 березня 2012 № 315 „Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів освіти і науки щодо навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном у 2012 році». URL: <http://images/files/0newssj/04/11/315.doc/>
- Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 1 березня 2013 року № 306 „Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів освіти і науки щодо навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном у 2013 році». URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0454-13/>
- Рішення колегії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 01.03.2012 р. № 2/3-4 „Про організацію навчання та стажування студентів, аспірантів та науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах за кордоном». URL: <http://document.ua/pro-organizaciju-navchannja-ta-stazhuvannja-studentiv-aspira-doc99829.html/>
- Словник української мови: в 11 т. – Т. 8. – 1977. – С. 133.
- Словopedia.* Фразеологічний словник української мови. URL: <http://slovpedia.org.ua/49/53407/360638.html>
- «Интерфакс» представляет рейтинг университетов стран СНГ, Грузии, Латвии, Литвы и Эстонии. URL: <http://www.eurosvita.net/index.php/?category=1&id=2990>
- Рейтинги университетов.* Рейтинг вузов „Эксперт РА» URL: http://cnit.mpei.ac.ru/fpkp/ITE/03_04_00_01.htm

Національна система рейтингового оцінювання вищих навчальних закладів. – URL: <http://nadovsem.in.ua/statt/naczonalna-sistema-rejtingovogo-ocznyuvannya-vishhix-navchalnix-zakladv.html/>

Рейтинг українських ВНЗ „Компас». Best Universities. Портал про вищу освіту в Україні. URL: <http://bestuniversities.com.ua/ua/pro-proekt-0/>

Streszczenie

Aktualizowanie wiedzy kadry naukowej i pedagogicznej w szkolnictwie wyższym a problem reformowania wyższej edukacji

Artykuł jest poświęcony analizie edukacji podyplomowej na Ukrainie, jaka ma stać filarem bardzo istotnych przemian edukacji nowej epoki, które nie tylko idą z duchem czasu, ale wyprzedzają epokę. Jej najnowszy rozwój pobudza do refleksji i przemyśleń nad charakterem i warunkami rozwoju współczesnej edukacji. Określono doświadczenia podyplomowego

kształcenia ukraińskiego Uniwersytetu Zarządzania Oświatą jako ośrodka naukowo-metodycznego, naukowego, organizacyjnego i informacyjnego kształcenia podyplomowego dorosłych. Podano analizie funkcjonowanie w różnych krajach edukacji podyplomowej i wdrażania jej w ramy ukraińskiego kształcenia podyplomowego.

Summary

Continuous updating of knowledge of scientific and pedagogical staff of higher education is a problem of reforming the national higher education school of the country

The article is devoted to the analysis of postgraduate education in Ukraine, which should become the flagship of the fundamental transformations of education of a new era, which does not just fit into the leg and bypass it. In connection with this, the latest developments stimulate the transformation and reflection of the experience of previous years about the nature and conditions of the formation of a new formation. The experience of postgraduate education of the Ukrainian University of Education Management as a center of science, methodology, scientific, organizational and informational postgraduate education is determined. She analyzes international experience in postgraduate education, introduces and extrapolates Ukrainian postgraduate education.